

Розділ 4

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

4.1. Державна політика формування економіки знань

Узагальнення передового досвіду формування і реалізації економічної політики на базі концепції знанневої економіки повинні стати для України як сучасної держави орієнтирами при формуванні стратегії її економічного розвитку на найближче десятиріччя. Тим більше, що такі підходи рекомендовані Європейським Союзом для країн-кандидатів до вступу в ЄС вже у вигляді конкретних вимог до їх поточної економічної політики. Це означає, що подібні вимоги стосуються і України як потенційного кандидата на вступ до об'єднаної Європи і як сусіда та конкурента колишніх країн-кандидатів.

Місце України у світі за критеріями розвитку знанневих економік можна охарактеризувати за допомогою рейтингових оцінок за композитними індексами конкурентоспроможності країн. Такі індекси щорічно подаються у міжнародному аналітичному виданні Світового економічного форуму «Звіт про глобальну конкурентоспроможність». Загальний індекс конкурентоспроможності (GCI — Growth Competitiveness Index) визначається з параметрів поточної економічної динаміки для вимірювання спроможності національної економіки досягати сталого розвитку у середньостроковому періоді.

Ми зробили вибірку країн-аналогів, переважно за принципом сусідства та історичних зв'язків, а також маючи на увазі необхідність представництва розвинутих країн та ЄС-15. Місця вибраних країн за підсумковим індексом конкурентоспроможності наведено у табл. 4.1. Індекс технологій є композитом з таких субіндексів: індекс інновацій, який відображає інновації, що сприяють економічному зростанню, індекс інформаційних та комунікаційних технологій та індекс технологічного трансферу, який враховує торгівлю ліцензіями на іноземні технології.

З наведених даних видно, що Україна є аутсайдером світових економічних змагань і в рейтингу 2006 р. значно погіршила свою конкурентну позицію проти 2005 р. Наші сусіди також втрачають позиції конкурентоспроможності, але зна-

ходяться вище у таблиці рангів. Аналіз показує, що перш за все це обумовлено низьким рейтингом технологічного фактору, особливо субфактору інформаційних технологій, який сьогодні є вирішальним у глобальному змаганні країн. Тому без суттєвої зміни інформаційно-знаннєвої технологічної конкурентоспроможності України годі і мріяти про її гідне місце у світовому економічному рейтингу. Серед колишніх соціалістичних країн найбільше зростання конкурентоспроможності виробництва відбулося в економіці Угорщини, що обумовлено її високим місцем за індексом технологічних змін. Іншим позитивним прикладом для нас може бути Португалія — найбідніша країна «вузького» Європейського Союзу (15 країн), але яка завдяки розвитку технологічного фактора займає престижну конкурентну позицію.

Таблиця 4.1

Рейтинг України і вибраних країн за загальним індексом конкурентоспроможності (GCI — Growth Competitiveness Index) згідно з оцінками глобальної конкурентоспроможності країн Світовим економічним форумом

Країна	ВНП на душу населення в 2003 р. (ПКС оцінка, дол. США)	2006	2005	2004	2003	2002	2001	Зміна місця у 2006 р. проти 2001 р.
Греція	19920	47	47	37	35	38	36	-11
Португалія	17980	34	31	24	25	23	25	-9
Республіка Корея	17930	24	19	29	18	21	23	-1
Угорщина	13780	41	35	39	33	29	28	-13
Польща	11450	48	43	60	45	51	41	-7
Росія	8920	62	53	70	70	64	62	0
Туреччина	6690	59	71	66	65	69	53	-6
Україна	5410	78	68	86	84	77	68	-10

Джерело: World Competitiveness Report. — World Economic Forum, 2002, 2004, 2006; World Development Report 2005: A Better Investment Climate for Everyone. — The World Bank, 2005. — Table 1.

Фактор технологічного прогресу має дуже важливе значення саме для середньо- і довгострокового економічного розвитку. Хоча без технологічних змін країна може підняти стандарти життя, наприклад, шляхом збільшення інвестування, але це не забезпечує сталість розвитку. Економічна література останнього двадцятиріччя переконливо довела, що тільки фактор технологічних змін забезпечує сталий розвиток країни, незалежно від її місця у світовому рейтингу розвиненості.

Важливу роль щодо ефективності впровадження інновацій відіграє також макроекономічне бізнесове середовище, яке сприяє чи гальмує адаптацію передових іноземних технологій. Проведені міжнародні порівняльні дослідження показали, що можна виділити в країнах, що розвиваються, три головні бар'єри, які не дозволяють їм ефективно впроваджувати нові технології:

—недостатня законодавча та інституційна база для стимуляції динамічної незалежної ризикової підприємницької конкуренції;

—скорочення кількості підприємців, у яких виникає бажання (мотивація) працювати на ринку високих технологій;

—низький рівень доходу на душу населення, що не створює стимулів і фінансових можливостей працювати на довгострокову перспективу.

Таким чином, проведений аналіз ще раз підтверджує висновок, що технологічний детермінізм багато у чому обумовлює характер і результати «цивілізаційних» змагань національних економік за місце у світовому рейтингу розвиненості та за відповідний добробут і соціально-економічне процвітання цих країн. Тому для українського суспільства і його владних структур конче необхідно усвідомити об'єктивність цих процесів. В сучасних умовах міжнародної конкуренції взагалі не маємо іншого вибору для України щодо моделі динамічного економічного розвитку, ніж мобілізація національного потенціалу для досягнення ефективного вписування української економіки у технологічну траєкторію еволюції людської цивілізації, яка сьогодні обумовлюється спроможністю країн реалізовувати концепцію знанневої економіки.

Розбудова знанневої економіки повинна розпочинатися з розробки та реалізації таких трьох блоків державної соціально-економічної політики:

1. Розробка комплексної національної стратегії формування і забезпечення стабільного розвитку знанневої економіки. Ключовим елементом такої стратегії є формування в масовій свідомості громадян пріоритетності опанування найновішими знаннями, їх пошуку та створення науково-технологічних інновацій в бізнесі як форми ефективного використання цих знань. У цьому контексті також дуже важливим є формування домінантних рис сприйнятливості та готовності до постійних змін в процесах участі в міжнародних глобальних економічних змаганнях.

2. Реалізація цієї концепції на широкій соціальній базі участі та відповідальності всіх прошарків державної спільноти, що містять, крім державних керманів, приватний сектор, освітян, науковців, інноваторів, інституції громадянського суспільства, мас-медіа тощо.

3. Забезпечення тісної та ефективної кооперації, координації та балансування розвитку ключових секторів економіки, які обумовлюють успішність руху до знанневої економіки, а також прискорене створення сучасної інформаційної інфраструктури для широкого доступу до сучасних передових знань.

Соціально-економічна органічність та комплексність знанневої економіки повинні забезпечуватися координованим та збалансованим розвитком основ-

них шести управлінських сегментів, що забезпечують ефективність відповідної державної політики.

1. Створення системи економічної мотивації та інституційного середовища для стимулювання широкомасштабного та ефективного використання національних та глобальних знань у всіх секторах економіки, активізації підприємництва, надання можливостей та підтримки економічним та соціальним трансформаціям, яких вимагає сучасний етап науково-технічної революції.

2. Створення суспільства висококваліфікованих, мобільних та творчих особистостей, які протягом життя мають постійну можливість опановувати нові передові знання та отримувати широкий доступ і до державного, і до приватного фінансування інноваційної діяльності.

3. Створення динамічної інформаційної інфраструктури, конкурентного та інноваційно-інформаційного сектора в економіці, який прискорюватиме розповсюдження ефективної та конкурентоспроможної інформації та надаватиме широкі комунікаційні можливості для всіх осередків суспільства.

4. Створення ефективної інноваційної системи та сприятливого бізнесового середовища, які стимулюють інновації та підприємництво. Національна інноваційна система містить фірми, наукові та дослідницькі центри, університети, аналітичні центри та інші організації, які можуть опановувати та переробляти інформацію з постійно зростаючого глобального «банку знань», робити свій внесок до нього, а також ефективно використовувати ці знання для потреб своєї країни, для створення нових продуктів, технологій, послуг, напрямів бізнесу.

5. Створення сприятливого фінансового середовища та його інституційної структури, здатної забезпечити підвищення капіталізації високотехнологічних виробництв як кінцевого результату інноваційної діяльності. Саме це повинно створити зростаючий ефективний попит на технологічні та продуктові інновації, сприяти структурній перебудові виробництв на сучасній технологічній базі, що повинно закласти надійний підмурок для сталого економічного зростання країни.

6. Створення нового культурного середовища, максимально адекватного для реалізації політики розбудови знаннєвої економіки. Досвід вказує на те, що чимало країн мають стримуюче для розвитку знаннєвої економіки культурне середовище, яке залишається консервативним, з пануванням історичної і ментальної традиції, не завжди сприятливої для досягнення успіху в сучасних умовах міжнародної конкуренції. Тому для деяких країн відсутність трансформацій у культурному середовищі може виявитися негативним фактором для вирішення завдань розвитку.

Слід зазначити, що на вказані вище п'ятий і шостий управлінські сегменти в реальній українській політиці ще звертають мало уваги, відносячи їх до інших блоків та пріоритетів довгострокової та середньострокової соціально-еко-

номічної політики. Проте, як показує досвід розвинених країн, ці сегменти виходять сьогодні на провідні місця в цілях інноваційної політики.

Для українських реалій усвідомлення важливості забезпечення ефективності фінансових інституцій в цілому та особливо щодо стимуляції інноваційної діяльності є дуже важливим, бо традиційно фінансові активи розглядаються як зовнішній додаток до власне виробничих систем, який виконує, головним чином, функцію облікового та розподільчого інструменту створеної вартості, а фінансове посередництво як технічну справу управління фінансовими потоками та здійснення розрахунків.

Сучасна наука розглядає інституцію фінансових посередників у якості ендогенного фактору розвитку соціально-економічної системи. Практика господарських відносин продовжує генерувати все нові і нові форми грошових активів, які не тільки створюють і обслуговують фінансові трансакції, а й виступають інституційним механізмом забезпечення ефективного розвитку економіки. Про масштаби і, відповідно, значущість такої діяльності для успішного економічного розвитку свідчать дані про обсяг доходів сектору фінансового сервісу, який відноситься до знанневоорієнтованих видів економічної діяльності і дає розвинутим країнам доходи у сотні мільярдів доларів США.

Сучасні емпіричні економічні дослідження показують тісний статистичний зв'язок між фактором фінансового посередництва та економічним зростанням. Наприклад, цей фактор включений як ендогенна змінна до моделі економічного зростання, запропонованої М. Пагано [1]. У цій моделі припускається, що можуть існувати втрати рівня збереження від недостатньо ефективної роботи фінансових посередників. При постійній віддачі капіталу темп зростання випуску на душу населення у стані довгострокової квазірівноваги вводиться параметр зменшення норми збереження у разі недостатньої ефективності сектора фінансового посередництва. Відповідно це буде зменшувати процес генерації інвестицій і обумовлювати гальмування економічного зростання.

Розуміння фінансового посередництва як важливого фактору економічного розвитку має велике значення в контексті Євроінтеграції. Країна, яка прагне стати членом Європейського Союзу, мусить мати конкурентоспроможну економіку відповідного рівня. Для України, як і для інших країн-кандидатів, це фактично диктує імперативну вимогу щодо динамічної розбудови постіндустріальної економіки. З таких методологічних позицій фінансовий фактор повинен більшою мірою все перетворюватися на інструмент стимулювання динамічного прогресивного розвитку країни.

У цьому контексті слабким місцем української економіки, яке гальмує інноваційну спрямованість інвестицій, уповільнює структурні зміни та стримує капіталізацію високотехнологічних виробництв, є нерозвиненість фондового ринку, що також не створює умов для розвитку венчурного підприємництва.

Фондовий ринок є складною інституційною системою, де відбувається органічна взаємодія комерційних та інвестиційних банків, інвестиційних фондів та компаній, страхових компаній та пенсійних фондів, фондових бірж та електронних торговельних систем та інших інституцій, що забезпечують ефективне управління інвестиційними ресурсами і захист прав власності, та врешті-решт призводить до збільшення рівня капіталізації економіки.

Не менш важливим і нерозвиненим в Україні є шостий сегмент (створення нового культурного середовища) вищезазначеної державної політики щодо розбудови знаннєвої економіки. Особливо це стосується динамізму інституційних змін (постійні зволікання з прийняттям принципових рішень), панування в менталітеті настанови на удавану успішність («удавати, а не бути»), незосередженість політики на ефективності кінцевих результатів, неусвідомлення прагматичності та макроекономічної ефективності демократичних принципів (правова держава, громадянське суспільство) тощо.

Політика формування знаннєвої економіки буде ефективною, якщо всі вищезазначені сегменти державного управління спрацюють на кінцевий результат — масовий випуск країною конкурентоспроможних на світовому ринку інноваційних продуктів та технологій. Особливого значення набуває удосконалення елементів «складального цеху» цієї комплексної системи: науково-технологічної інноваційної сфери національної економіки. Ця сфера набагато відстає від потенціалу освітянської та науково-технічної сфер, проте вони також потребують проведення принципових інноваційних реформ.

Особливість сучасного етапу еволюції світової економіки і, відповідно, новизна концепції знаннєвої економіки полягають у тому, що принципи політики для досягнення світового лідерства стають необхідністю і для аутсайдерів, якщо вони не відмовляються від забезпечення економічного зростання. Тим більше це стосується країн, які прагнуть потужного розвитку. У якості підтвердження такого висновку пошлемося на вимоги, які Європейський Союз висунув до країн-кандидатів. Обов'язковість розбудови у найкоротші терміни знаннєвої економіки обумовлена для них саме тим, що сьогодні неможливо уникати (чи зволікати з реалізацією) стратегії розвитку, яку застосовують країни-лідери, зокрема Європи, аби не бути аутсайдером. Зрозуміло, що сучасна європейська спільнота не хоче отримати такий «інтеграційний» тягар.

Концепція знаннєвої економіки ніби формулює для розробників економічної політики таку максиму: «Постійні структурні зміни: реальність, швидкість, ефективність!». Це означає, що політика, яка реалізує концепцію знаннєвої економіки, *по-перше*, має бути гранично реалістичною щодо поставлених цілей структурної перебудови заради підвищення глобальної конкурентоспроможності країни; *по-друге*, з розробкою і реалізацією цієї концепції не можна зволікати; *по-третє*, вона обов'язково має бути ефективною.

Практична неефективність результатів повинна швидко ідентифікуватися і негайно усуватися шляхом гнучкого пристосування до ситуації, що постійно змінюється. Така політика вимагає нової якості та динамізму розвитку суспільних інституцій, але це виявляється каменем спотикання для багатьох країн, що не можуть подолати силу інерції своєї, часто не кращої, а просто звичної, інституційної традиції.

Чималий позитивний досвід щодо досягнення високого рівня світової конкурентоспроможності накопичений країнами Європи і насамперед — Європейського Союзу (ЄС). При формулюванні цілей конкурентного й усталеного розвитку тут вважається, що абсолютним пріоритетом має бути виробництво, поширення та використання знань і технологій, які були б конкурентними не тільки сьогодні, а й у майбутньому. В Європі зростає розуміння того, що країни мусять впроваджувати системний підхід, який передбачає взаємопов'язаний розвиток промислових і соціальних систем, що повинні відповідати як потребам ринку, так і суспільним потребам. Це можна, зокрема, бачити на прикладі формування й реалізації спеціальних рамкових програм у сферах досліджень, технології і розвитку.

Завершено виконання П'ятої Рамкової Програми (1998 — 2002 рр.), яка передбачала досягнення економічного зростання і створення нових робочих місць за допомогою інноваційних методів посилення конкурентоспроможності. Програма підтримувала дослідницьку діяльність, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності й усталеності, особливо там, де ці два чинники взаємодіють. П'ята Рамкова Програма була найефективнішою в таких напрямках конкурентоспроможності: інноваційні підходи і процеси, забезпечення мобільності та систем уніфікації, наземний транспорт і нові морські технології, новітні досягнення в авіонавтиці.

Знаннева економіка країн ЄС надалі розвивалася відповідно до Шостої Рамкової Програми (2003 — 2006 рр.), основними принципами якої є концентрація ресурсів в європейській дослідницькій сфері та посилення координації всіх науково-дослідницьких робіт. Програмою визначено сім тематичних пріоритетів, які містять проблему генома й біотехнологію, інформаційні технології, багатофункціональні матеріали, авіонавтику й космос, якість продуктів харчування, сталий розвиток і відносини між громадянським суспільством і урядами. У ній могли взяти участь дослідницькі організації країн — не членів ЄС, у тому числі України.

Сьогодні почала запроваджуватися Сьома така програма. Принципово важливим є створення Європейської дослідницької сфери, яка займатиметься такими групами проблем: дослідження та інновація, людські ресурси й мобільність, дослідницька інфраструктура, наука й суспільство. Таким чином, найважливіший пріоритет має належати дослідженням, технології, розвитку й інноваціям. Це і є вирішальним напрямом посилення конкурентоспроможності.

Проте в економічній літературі звертається увага на недостатньо високу конкурентоспроможність Європейського Союзу в контексті конкуренції зі США та Японією, що є серйозною і багатовимірною проблемою. Вона проявляється, зокрема, у зростанні дефіциту торговельного балансу ЄС по групі високотехнологічних товарів зі США та Японією. Дослідники пояснюють такий стан тим, що Європа менш ефективно, ніж її конкуренти, нагромаджує та використовує свій потужний науковий потенціал задля збільшення економічних та соціальних зисків, тобто науково-технічні здобутки менш інтенсивно втілюються в технологічні інновації, які обумовлюють економічне зростання.

Цей контекст можна проілюструвати підходами щодо реформування європейської вищої освіти, які оформилися у концепцію так званого «Болонського процесу». Не всім в Україні відомо, що головним його завданням виступає ліквідація відставання європейської вищої освіти від такої в США та країнах Південно-Східної Азії в плані реалізації функції освіти як ефективного чинника розвитку сучасної економіки. Не просто продукування та передача знань, у чому Європа залишається світовим лідером, а ефективне комерційне використання цих знань для забезпечення довгострокового економічного зростання. Це є сутністю сучасної знанневої економіки, побудова якої проголошена головною стратегічною метою Європейського Союзу до 2010 р., а Болонський процес є одним з механізмів реалізації цієї стратегії.

Концепція «Болонського» реформування вищої освіти виходить з того, що для переорієнтації навчальних процесів відповідно до критеріїв знанневої економіки необхідно, наслідуючи приклад США, перейти від розуміння сфери вищої освіти як загальнодержавного суспільного блага на усвідомлення того, що ця сфера має функціонувати за ринковими законами як ринок освітніх послуг, які повинні бути куплені конкретними споживачами: державою, бізнесом, громадянами, за ринковими цінами. Згідно з економічною теорією — чим більш конкурентним і ємним буде цей ринок, тим більш ефективно для суспільства будуть функціонувати освітні інституції. Метафорично можна порівняти Болонський процес з організацією європейського футболу — це такі ж європейські змагання, тільки з вищої освіти, серед клубів-університетів.

Для організації єдиного європейського ринку виробництва та споживання освітніх послуг потрібна серйозна уніфікація формату освітніх технологій, що застосовуються в різних країнах. Це обумовить можливість мобільного пересування ресурсів і освітніх «виробництв», а також споживачів цієї «продукції», у єдиному європейському конкурентному просторі. Вважається, що така організація значно підвищить економічну ефективність європейської освіти, а оцінку буде формувати переважно ринок, а не міністерства освіти. Правда, останнім відводиться важлива роль — забезпечувати уніфікований формат освітнього процесу як за змістом, так і за певними стандартами якості.

За нашими спостереженнями, в Україні Болонський процес сприймається переважно з точки зору формату — необхідності уніфікації процедур технології навчального процесу з європейськими стандартами (які формуються власне Болонською декларацією та іншими супутніми документами). Проте для України є дуже важливим, перебуваючи у Болонському процесі, чітко усвідомлювати, що єдиний європейський ринок освітніх послуг — це ефективна, але дуже жорстка система. Хто виграє ці змагання — виграє багато, але неминуче буде чимало тих, хто програє. У цій колізії присутні колосальна проблема та виклики від ринкової форми організації освіти.

Україна погодилася взяти участь в європейських освітніх змаганнях і це означає, що відкриті кордони і підняття рівня добробуту громадян може призвести до того, що наші кращі ресурси (викладачі) і споживачі (студенти) нададуть перевагу іншим університетам. Щоб цього не трапилося, а й ще заробляти на цьому відкритому ринку — як безпосередньо від залучення іноземних студентів, так і комерціалізації знань українських фахівців і вчених через формування та розбудову в Україні знанневої економіки, питанням номер один стає підняття конкурентоспроможності нашої освіти у Європейському просторі.

Якщо ми на це не звернемо уваги, то будемо тільки спостерігати, як розподіляються в Європі освітні бюджети, і як там «виступають» наші викладацькі кадри і навчаються наші талановиті молоді люди, збагачуючи добробут інших країн. Те ж саме стосується і наукової сфери, а також всієї науково-технічної інноваційної діяльності. Щоб скористатися перевагами відкритого знаннево-інноваційного ринкового середовища Європи, треба бути конкурентоспроможними. А без спеціальної державної політики в сучасних умовах досягти цього неможливо.

Розвиток знанневої економіки має узгоджуватися із структурними основами глобальної конкурентоспроможності. Рухаючись від ресурсно-екстенсивної економіки до економіки, заснованої на знаннях, країни стикаються з бюджетними обмеженнями і повинні правильно визначати пріоритети. В країнах, які знаходяться на низькому рівні розвитку, економічне зростання забезпечується головним чином через мобілізацію первісних факторів виробництва: сировини та некваліфікованої праці. Зростання глобальної конкурентоспроможності країни обумовлює перехід економіки від низького до середньодоходного статусу. Фактори економічного зростання стають більш ефективними завдяки адаптації глобальних технологій до місцевих умов та виробництв. Прямі іноземні інвестиції, венчурне фінансування, інші чинники сприяють інтегруванню національної економіки в міжнародні виробничі системи.

Утворюються також нові пріоритети у розподілі загальних обсягів державного фінансування інноваційно-інвестиційного розвитку країни. Особливості

функціонування знаннєвої економіки обумовлюють нові вимоги до людського капіталу на всіх рівнях управління та кваліфікації. Лінійна ієрархічність традиційних організаційних структур з усталеними функціями і кваліфікаційними вимогами до персоналу дедалі більше втрачає ефективність проти мережних управлінських систем, які потужно розвиваються в режимах самоорганізації, що обумовлює нові вимоги до якості робочої сили, яка повинна забезпечити помітне зростання наукомісткості та конкурентоспроможності виробництв.

Це потребує прямої участі держави в забезпеченні високого рівня інновацій за допомогою бюджетних і приватних інвестицій у дослідження й розвиток, піднесення рівня освіти, зміцнення ринків капіталу й регулятивної системи, яка сприяє появі високотехнологічних підприємств. Сьогодні на ринку ефективно діють гнучкі виробничі та збутові системи, які пришвидшують інновації і зміни та значно ускладнюють форми поділу праці. Критично зростає значущість підвищення кваліфікації персоналу відповідно до сучасних вимог. Дослідження показують, що сьогодні майбутня конкурентоспроможність багато у чому залежить від можливостей створення й діяльності регіональних інноваційних кластерів. Таким чином, бюджетне інвестування, яке формує високу якість людського капіталу, повинно набути в Україні першорядного значення серед факторів економічного зростання, як на національному, так і на регіональному рівні.

Знаннєва інновація — це передусім піонерний прорив у локальному місці економічної системи, який за своєю природою неможливий як масове явище. Тому при удосконаленні державної економічної політики дуже важливо створювати стимулююче нормативне середовище саме тим суб'єктам циклу «наука—техніка—виробництво», які забезпечують позитивні кінцеві результати своєї діяльності у вигляді масової конкурентоспроможної продукції. Державна фінансова підтримка повинна мати точковий характер і спрямовуватися на реалізацію національних пріоритетів розвитку.

Відповідного удосконалення потребує законодавство, де треба створити нормативно-правовий механізм формування і реалізації ефективної державної політики соціального й економічного розвитку України. Це питання більш детально буде розкрито в спеціальному окремому підрозділі (4.5).

Важливим інструментом державної політики формування знаннєвої економіки може стати бюджетний процес, де треба значно підняти роль формування та реалізації «бюджету розвитку», який містить: прямі державні витрати на цілі розвитку, податкові пільги інвестиційно-інноваційного призначення, кредити, надані Національним банком на підтримку довгострокового інноваційного кредитування, а також формує інструменти державної підтримки відповідних інвестицій недержавних економічних суб'єктів. Рационалізація використання бюджетних асигнувань на підтримку інноваційної діяльності

вимагає також прискорення процесу утворення регіональних інноваційних фінансово-кредитних установ, передбачених Законом «Про інноваційну діяльність».

Необхідність підвищення ефективності бюджетного фінансування науково-технічної сфери вимагає інвентаризації науково-технічних програм, що мають бюджетне фінансування, припинення реалізації програм, які виконуються не на належному рівні або втратили актуальність. Доцільне проведення науково-технологічного аудиту державних наукових і науково-дослідних установ та організацій з метою комплексної оцінки їхнього інтелектуального капіталу та визначення можливостей його комерціалізації, а також відповідності завданням побудови знаннєвої економіки. Треба рішуче припинити державну підтримку псевдоінновацій чи інновацій, які мають другорядне значення.

Можна підтримати запровадження такого інструменту державної підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності, як довгострокове рефінансування комерційних банків, які надають кредити для реалізації інноваційних проєктів. Важливе значення для активізації кредитування ефективної інноваційно-інвестиційної діяльності повинен мати комплекс заходів щодо формування платоспроможного попиту на кредитні ресурси, у тому числі шляхом зниження їх ціни (відсотка).

Як вже відзначалося, органічною складовою політики формування знаннєвої економіки є розвиток інформаційного суспільства. З огляду на низький рейтинг нашої інформаційної сфери, Україна потребує розробки і реалізації спеціальної стратегії розвитку інформаційного суспільства, яку треба вивести на рівень загальнонаціональної справи, де комплексно об'єднуються зусилля державного, бізнесового та громадського секторів.

Першочерговим завданням повинно стати стимулювання широкого запровадження електронних засобів комунікації та відкриття доступу до інформації. Важливо забезпечити умови для широкого універсального доступу до інфраструктури та послуг інформаційного суспільства, особливо до глобальних інформаційних ресурсів засобами швидкісного Інтернету, залучення кожного громадянина до активного використання інформаційно-комунікаційних технологій та відповідних послуг у різних сферах життєдіяльності. Необхідно також утвердити в суспільній свідомості бачення необхідності спільної діяльності державних інституцій, бізнесу та «третього сектору» в режимі демократичного партнерства і співробітництва у справі розбудови ефективного інформаційного суспільства в Україні.

Доцільно удосконалити бізнесове середовище для економічного стимулювання приватних інвестицій у науково-технологічні дослідження та інноваційну діяльність, зокрема через асоційоване партнерство бізнесу і науки, яке стимулюватиме розвиток високих інформаційних технологій. Треба ство-

рювати умови, щоби заохочувати виконання державних зобов'язань щодо забезпечення універсального інформаційного обслуговування в галузях та сферах, де не діють звичайні ринкові механізми — віддалені, важкодоступні та економічно депресивні місцевості, загальнонаціональні та регіональні інформаційні бази і реєстри даних, соціально вразливі групи населення тощо.

Необхідно нарощувати національний потенціал в області науково-технічних та дослідно-конструкторських розробок, освіти та підготовки кадрів у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, а також безпечного доступу до інформації, для піднесення рівня соціально-економічного розвитку та конкурентоспроможності українського суспільства. Стимулювати продуктивні інвестиції у створення та широке використання інформаційно-комунікаційних технологій, які обумовлюють прогресивні структурні зміни шляхом впровадження інновацій в усіх секторах економіки.

Залишається актуальною проблема створення сприятливих умов для залучення прямих іноземних інвестицій, трансферу передових технологій, міжнародного співробітництва та організації спільного бізнесу, також і з транснаціональними компаніями, у галузях виробництва та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які повинні стати каталізаторами довгострокового сталого економічного зростання.

Політика формування знаннєвої економіки органічно пов'язана з зусиллями щодо сприяння поширенню науково-технічної творчості, інноваційної діяльності, форм і методів популяризації та спільного використання науково-технічної, соціально-економічної та інших видів інформації в країні, максимально захищаючи при цьому права інтелектуальної власності та демократичні свободи громадянського суспільства.

Успіх політики прямо залежить від кадрового потенціалу. Тому необхідно запровадити дієві заходи для збереження і посилення професійного кадрового потенціалу країни, який міг би створити, підтримати та розширити конкурентоспроможні галузі та виробництва в Україні.

Особлива роль в реалізації політики формування знаннєвої економіки належить процесам євроінтеграції. Необхідно удосконалити національну стратегію розвитку інформаційного суспільства у напрямку відповідності з пріоритетними цілями Лісабонської декларації та згідно з ініціативами і заходами програм e-Європа та e-Європа+.

Однією з головних проблем впровадження концепції знаннєвої економіки є висока вартість її реалізації. Збільшення розриву між бідними і багатими країнами в умовах розгортання нового, інформаційного, етапу науково-технічної революції, також було обумовлено тим, що для розвитку знаннєвої економіки потрібні значні фінансові ресурси, які переважно концентруються в багатих країнах. Утворилося «зачароване коло»: розвиток залежить від ефективної реалізації науково-технологічних інновацій, для створення і розповсю-

дження яких потрібне фінансування, обсяги якого прямо залежать від рівня розвитку країни. Тому сьогодні безсумнівну перевагу отримали багаті країни, які дотримуються стратегії розбудови знаннєвої економіки.

У цих умовах динамізм економік країн, що розвиваються, та, відповідно, їх регіонів прямо залежить від спеціальних неординарних зусиль і спеціальної політики проривного типу. Цей висновок є дуже важливим для українських реалій, де економічна політика поки що характеризується тільки деклараціями щодо прихильності до «інноваційного вектора економічного зростання», продовжуючи зволікати із запровадженням дієвих заходів для стимулювання прогресивної структурної перебудови економіки та з проведенням ефективного реформування сфер освіти, науки, інноваційної діяльності.

4.2. Фінансове забезпечення економіки знань

Фінансування науки та реалізації її результатів у XXI ст. все більшою мірою підкорюється тенденціям глобалізації міжнародного економічного розвитку. Посилення цієї тенденції стає передумовою активного обміну ресурсами накопичення знань, а отже, і фінансовими ресурсами між окремими країнами. Знання, набуті людиною, стають інтернаціональними, своєрідним товаром, що продається і купується за гроші. На сьогодні терміном «глобалізація» охоплюється науково-технічна та інноваційна сфери економіки. Міжнародна торгівля високотехнологічними інноваціями зумовлює тісний зв'язок транснаціональних корпорацій з прямими іноземними інвестиціями, а в країнах-лідерах міжнародної торгівлі створюються національні інноваційні системи як сукупність взаємопов'язаних організацій, які безпосередньо здійснюють виробництво і комерційну реалізацію наукових знань і технологій, а також сукупність інститутів правового, фінансового і соціального характеру, що забезпечують ефективну діяльність цих організацій.

Зокрема, глобальний характер інноваційно-інвестиційних відносин проявляється у складанні різних угод про сумісну діяльність у формі стратегічних альянсів, транснаціональних компаній і інших виробничих і невиробничих систем, у тому числі й інноваційних.

Використання інноваційних систем є важливою передумовою підвищення рівня витрат на створення нових знань і технологій, що досягає від 1,6% в Канаді до 3,7% в Швеції від обсягу ВВП. При цьому абсолютні суми коштів для розвитку науки невідмінно зростають, як і зростають обсяги ринків науково-технічної продукції, лідерами яких стають країни з високим рівнем витрат на науку [2]. Табл. 4.2 ілюструє мережу взаємозв'язків у торгівлі та обміні науково-технічними досягненнями, а також високими технологіями як надбанням сучасних найпрогресивніших знань.